

Norrländska mål

Poropat, Katja

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:131:173486>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-29**



Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)



UNIVERSITETET I ZAGREB

FILOZOFISKA FAKULTETEN

INSTITUTIONEN FÖR SKANDINAVISTIK

Katja Poropat

Norrländska mål

Examensarbete

Handledare: Ante Petrović

Zagreb, juli 2023

Innehållsförteckning

| | |
|--|----|
| 1. Inledning | 1 |
| 2. Dialektologi..... | 1 |
| 3. Svenska dialekter..... | 3 |
| 3.1. Fornnordiska | 3 |
| 3.2. Svenska regionala dialekter | 3 |
| 3.2.1. Sveamål | 4 |
| 3.2.2. Götamål..... | 4 |
| 3.2.3. Sydsvenska mål | 5 |
| 3.2.4. Gotländska mål | 5 |
| 3.2.5. Östsvenska mål..... | 5 |
| 4. Norrländska mål | 6 |
| 4.1. Norrländska lokala dialekter..... | 8 |
| 4.1.1. Fonetiska och fonologiska kännetecken | 9 |
| 4.1.2. Morfologiska kännetecken | 11 |
| 5. Avslutning | 12 |
| 6. Källor | 12 |
| Sažetak..... | 14 |
| Abstract..... | 14 |

1. Inledning

Svenska språket tillhör den indoeuropeiska språkfamiljens germanska undergrupp, den nordgermanska grenen, som utvecklades från fornnordiska. Det talas av cirka tio miljoner talare runt om i världen och det är det officiella språket i Sverige och i Finland.

I detta examensarbete kommer jag att förklara begreppen inom dialektologi såsom isogloss och dialektkontinuum, och skillnaden mellan ett språk och en dialekt. Jag kommer också att presentera alla sex svenska dialektgrupper och deras kännetecken i korthet. Huvudfokus kommer att ligga på norrländska mål och jag kommer att presentera deras kännetecken. Dessutom är norrländska mål indelade i åtta mindre dialekter och jag kommer också att presentera skillnaderna mellan dem och jämföra deras kännetecken. Fokus kommer att vara endast på de kännetecken som är gemensamma för två eller fler dialekter. Målet är att förklara hur dialekterna skiljer sig åt och vad som är deras huvudsakliga kännetecken, och även ge en allmän översikt om svenska dialekter.

2. Dialektologi

Dialektologi är en studie av dialekter som började på 1800-talet som gör en jämförelse mellan en varietet och en annan. (Chambers; Trudgill 2004: 3, 13, 35) Varietet är en term som används för att beskriva alla slags språk som en enda entitet. (Chambers; Trudgill 2004: 5)

Den vanligaste definitionen av en dialekt är att det är en variant av ett språk som talas i ett specifikt geografiskt område. En annan term för dialekt är *mål*, vilket också kommer att användas i detta examensarbete som en synonym till *dialekt*.

Inte alla talare av samma dialekt talar den på samma sätt på grund av olika generationer, situationer och individer.¹ Detta väcker frågan om skillnaden mellan språk och dialekt.

Enligt Pamp (1978: 9) är dialekter "självständigt utvecklade former av fornspråket, medan riksspråket snarast får beskrivas som en relativt ung konstprodukt", och han betonar skillnaden mellan en dialekt som ett naturligt språk och standardspråk som ett konstgjort skapat språk. Språk kan definieras som "the medium of communication between speakers of different dialects". (Haugen 1997: 344)

Men enligt lingvisten Max Weinreich är ett språk inte bara en lingvistisk fråga utan också en politisk, eftersom två dialekter av samma språk från samma land till exempel kan vara mer olika

¹ <https://www.isof.se/lar-dig-mer/kunskapsbanker/lar-dig-mer-om-svenska-dialekter/om-dialekter>

än två språk från olika länder. (Campbell 2013: 191) Här används termerna 'standardspråk' och 'riksspråk' som synonymer med betydelsen av en variant av ett språk som inte är specifikt för någon region.

Det är också acceptabelt att säga att dialekter i första hand är talade varianter av språk med bristande skriftlig tradition, medan språk är mer standardiserade i både tal och skrift.²

En annan viktig term är *dialektkontinuum*, som kan vara geografiskt och socialt. *Geografiskt dialektkontinuum* beskriver likheterna mellan de närliggande varianter som är ömsesidigt begripliga och de mindre ömsesidigt begripliga varianterna som har blivit sådana på grund av de skillnader som ackumulerats över avståndet, exempelvis det skandinaviska dialektkontinuumet som består av norska, svenska och danska. (Chambers; Trudgill 2004: 5) Det *sociala dialektkontinuumet* är associerat med en social grupp såsom övre medelklass eller lägre medelklass, och skillnaden mellan dem högst uppe och längst nere är betydande, medan de i mitten kan förstå båda varianterna. (Chambers; Trudgill 2004: 7)

Från fokus på de regionala varianterna kom termen *isogloss* som bokstavligen betyder 'lika språk'. Det är en linje som separerar olika regionala dialekter på en karta och visar deras geografiska gräns (Campbell 2013: 190), samtidigt som den också kopplar samman områden som har samma egenskaper. (Chambers; Trudgill 2004: 89) När olika isoglosser når samma gräns kallas gruppen för en bunt av isoglosser, och enligt Pamp (1978: 13) "Förekomsten av sådana gränsknippen är ett viktigt kriterium när det gäller att avgränsa olika dialekter från varandra, även om avgränsningen ofta oundvikligen måste bli ganska godtycklig." Detta innebär att ritningen av gränsdragningen mellan dialekter ofta kan vara subjektiv eller öppen för tolkning.

Institutet för språk och folkminnen påpekar skillnaden mellan lokala och regionala dialekter i Sverige. I allmänhet är en lokal dialekt en variant av en dialekt som är svårare att förstå för dem som inte talar den dialekten eftersom den används i ett relativt litet område, främst på landsbygden, av människorna som bor där. Genom åren har de ersatts av den regionala dialekten. Den regionala dialekten är fortfarande annorlunda än standardspråket, men den används mer allmänt i det större området, och därför är den lättare att förstå för andra talare av ett språk. Talarna av ett språk kan förstå nästan allt som sägs på en regional dialekt. Det finns också en skillnad mellan det regionala och det neutrala standardspråket, även kallad riksspråk, som bara har några få skillnader, till exempel i uttalets melodi. Det neutrala standardspråket är

² <https://www.isof.se/lar-dig-mer/kunskapsbanker/lar-dig-mer-om-svenska-dialekter/om-dialekter>

en typ av språk som inte kan spåras tillbaka till någon dialekt och det existerar bara i teorin eftersom det är nästan omöjligt att helt tala dialektfritt.³

3. Svenska dialekter

I detta examensarbete kommer standardsvensk skrift att användas för fonetiska transkriptioner.

Symbolen <ô> används i detta examensarbete för ett extra vokalfonem som ser ut att vara antingen en halvöppen eller en öppen central rundad vokal, beroende på dialekt. (jfr. Pamp 1978: 33; ISO⁴)

3.1. Fornnordiska

Fornnordiska utvecklades från urnordiska och delades in i fornvästnordiska (norska och isländska) och fornöstnordiska (danska, svenska och gutniska). Fornnordiska talades ursprungligen i Danmark, Sverige och Norge, förutom den nordligaste delen där samer bodde. (Bandle et al. 2002: 2)

För detta examensarbete kommer jag endast att presentera de egenskaper av fornnordiskan som jag kommer att hänvisa till i texten.

I fornnordiskan fanns diftongerna /au/, /öy/ och /äi/ som i den dialekt som kom att ligga till grund för standardsvenskan med tiden blev monoftonger /ö/ och /ē/ (vilket blev /ä/ i stora delar av södra Skandinavien). Idag kan diftonger fortfarande höras i vissa dialekter som i Värmland och Dalarna, Jämtland och Norrbotten. (Bergman 1995; 21–23)

I fornnordiskan böjdes substantiv i fyra kasus, nämligen nominativ, genitiv, dativ och ackusativ. Men nu i standardsvenska och de flesta moderna svenska dialekter används endast nominativ- och genitivformerna. (Pamp 1978; 20)

I fornnordiskan fanns också tre genus: maskulinum, femininum och neutrum. Medan i standardsvenskan och vissa dialekter slogs maskulinum och femininum samman till ett genus som kallas för *utrum*, behölls de tre genusen i vissa dialekter. (Bergman 1995; 43)

3.2. Svenska regionala dialekter

Sverige är traditionellt indelat i tre stora regioner, nämligen Götaland, Svealand och Norrland. Det sägs att Götar och Svear är de två etniska grupperna som sägs vara det svenska folkets grund (Dahl 2015: 11), medan Norrland inte har några relationer med någon folkgrupp, utan

³ <https://www.isof.se/lar-dig-mer/kunskapsbanker/lar-dig-mer-om-svenska-dialekter/om-dialekter>

⁴ <https://www.isof.se/lar-dig-mer/kunskapsbanker/lar-dig-mer-om-svenska-dialekter/utforska-sveriges-dialekter/gotamal>

det representerar i stället landsbygdsområden i norr som koloniserades av svensktalande människor. (Dahl 2015: 11)

I Sverige finns det sex huvuddialektgrupper: sveamål, götamål, sydsvenska mål, gotländska mål, östsvenska mål som talas i Finland och Estland och norrländska mål, som kommer att vara huvudfokus i detta examensarbete. Dialekter förändras och utvecklas hela tiden. Skillnaderna mellan dem kan ses i uttal, grammatik och ordförråd.⁵

3.2.1. Sveamål

Sveamål är ett samlingsnamn för olika dialekter i Svealand med centrum i Uppland.⁶ Från sveamålen kom det svenska standardspråket. Inom sveamålen erkänns den nordcentrala gruppen av dialekter som uppsvenska mål. Utanför Svealand talas sveamål även i söder i ett område mellan Svealand och Götaland under namnet mellansvenska mål (Bergman 1973: 101), vilket delar isoglosser mellan uppsvenska mål och götamål.⁷ Till sveamålen räknas även dialekter från Dalarna, som kallas dalmål. (Bergman 1973: 101) Några av kännetecknen för sveamålen är förlusten av *-t* i supinum, exempelvis *ätit* blir *äti* och i bestämd form, till exempel *huset* blir *huse*. Ljudet [ä] i ett ords slutstavelse uttalas som [e] (*väg* uttalas som [veg]), fonemet /h/ saknas framför vokalen i början av ordet (*heter* uttalas som [eter]) och en nybildning av diftonger finns också, till exempel *bil* uttalas som [beil].⁸

3.2.2. Götamål

Götamål är spridda över hela sydvästra delen av Sverige och centrum är Västergötland. Som tidigare nämnts utgör de tillsammans med uppsvenska mål en del av mellansvenska mål. Några av dess typiska kännetecken är förändringen av vokalerna /i/, /a/ och /y/ till /e/, /å/ och /ö/ (till exempel /fisk/, /tyst/ och /hand/ förändras till /fesck/, /töst/ och /hånn/), förekomsten av fogemorfemen *-e-* och *-a-* i ord där de inte existerar i standardspråket (exempelvis *fästman* blir *fästeman* och *vägglus* blir *väggalus*), ljudet [g] har övergått till ett [j]-ljud efter vokaler (*väg* uttalas som [väj]) och tillägget av suffixet *-er* till adjektiven vilket är en rest från det gamla kasussystemet som försvann. Det suffixet är den ursprungliga maskulina

⁵ <https://www.isof.se/lar-dig-mer/kunskapsbanker/lar-dig-mer-om-svenska-dialekter/om-dialekter>

⁶ <https://www.isof.se/lar-dig-mer/kunskapsbanker/lar-dig-mer-om-svenska-dialekter/utforska-sveriges-dialekter/sveamal>

⁷ <https://www.isof.se/lar-dig-mer/kunskapsbanker/lar-dig-mer-om-svenska-dialekter/utforska-sveriges-dialekter/sveamal>

⁸ <https://www.isof.se/lar-dig-mer/kunskapsbanker/lar-dig-mer-om-svenska-dialekter/utforska-sveriges-dialekter/sveamal>

nominativsingularändelsen, men i dessa dialekter används det även för tidigare feminina ord, till exempel *han/ho är sjuker*.⁹

3.2.3. Sydsvenska mål

Sydsvenska mål talas i den sydligaste delen av Sverige. Fram till 1658 tillhörde området Danmark och dess dialekter betraktades som danska dialekter. Dialekterna hade inte förändrats när territoriet blev en del av Sverige, men de betraktades som svenska dialekter på grund av att statsgränsen ändrades. (Chambers; Trudgill 2004: 9–11) Med andra ord blev dialektkontinuum i området ”avskuret” på grund av statsgränsen. Sydsvenska mål delar vissa isoglosser med götamål, som förändring av vokalerna /i/, /a/ och /y/ till /e/, /å/ och /ö/ (Bergman 1995: 73) och förekomsten av fogemorfemen -e- och -a- i ord där de inte finns i standardspråk. Sydsvenska mål har också sina egna kännetecken. I sydsvenska mål uttalas /r/ alltid uvulart och utveckling av sekvenserna /r/ plus dentala konsonanter har inte utvecklats i de motsvarande supradentalerna, som i standardsvenska. Sydsvenska mål också har diftonger som /ao/ och /ai/ som har utvecklats separat från fornnordiska och kan spåras till medeltiden, till exempel i södra Skåne *sten* uttalas som [stain].¹⁰

3.2.4. Gotländska mål

Gotländska mål talas på Gotland och Fårö, en ö norr om Gotland. Gotländska mål liknar standardsvenska, men har en annan språkmelodi, medan det gamla gutamålet från vilket gotländska mål utvecklades hade annorlunda uttal, ordförråd och frasstruktur. Det talades på öarna under vikingatiden och medeltiden. Många talare av gotländska mål känner inte till eller förstår gutamål. De mest typiska kännetecknen hos gotländska mål är språkmelodin, uttalet av kort /u/ som [o] (*buss* blir [boss]), kort /ö/ som [å] (*dröm* blir [dråm]) och omvandlingen av vokalen /a/ till /e/ i slutet av ord.¹¹

3.2.5. Östsvenska mål

Namnet för östsvenska mål handlar inte om dialekter som talas i östra Sverige, utan snarare öster om Östersjön. (Dahl 2015: 19) Östsvenska mål talas i Finland sedan 1100-talet, när fornsvenska kom dit. Det talas också i Estland sedan 1200-talet. Svenska dialekter i Finland och Estland liknar norrländska och uppsvenska mål. (Bergman 1995: 222) Några av

⁹ <https://www.isof.se/lar-dig-mer/kunskapsbanker/lar-dig-mer-om-svenska-dialekter/utforska-sveriges-dialekter/gotamal>

¹⁰ <https://www.isof.se/lar-dig-mer/kunskapsbanker/lar-dig-mer-om-svenska-dialekter/utforska-sveriges-dialekter/sydsvenska-mal>

¹¹ <https://www.isof.se/lar-dig-mer/kunskapsbanker/lar-dig-mer-om-svenska-dialekter/utforska-sveriges-dialekter/gotlandska-mal>

kännetecknen är förmjukningen av /k/ och /g/ till [tj]- och [j]-ljuden vilket även förekommer i standardspråk framför en palatal vokal i betonade stavelser, medan i östsvenska mål ändras /g/- och /k/-ljud till [j]- och [tj]-ljuden framför palatala vokaler även i obetonade stavelser. Dessutom uttalas /tj/-ljudet som en tonlös alveolopatal affrikata i stället för som en frikativa som i standardsvenskan. Denna förändring kan ses i ord som *vägen* som uttalas [väjen] och *stycken* [stytjen]. Fenomenet sträcker sig bortom Norrland och påverkar områden som Uppland, Västmanland och Värmland i söder. Ljudförbindelserna med /r/ följt av en dental konsonant som separata ljud är dessutom bevarade.¹²

4. Norrländska mål

Norrland är den nordligaste delen av Sverige och utgör cirka 60% av Sveriges yta och cirka 13% av Sveriges befolkning bor där. (Dahl 2015: 11) Området befolkades när isen smälte, och jordbruket kom senare. På den tiden bodde där främst jägare och fiskare. Dess traditionella landskap är Gästrikland, Härjedalen, Hälsingland, Jämtland, Medelpad, Ångermanland, Västerbotten, Norrbotten och Lappland¹³, även om landskapen Jämtland och Härjedalen tidigare var officiellt en del av Norge. (Dahl 2015: 21)

Norrländska mål talas i hela Norrland, utom i de allra norra och södra delarna. De var starkt influerade av de floder som finns i hela Norrland och som sträcker sig från väst till öst. Tidigare bosatte sig människorna vid floderna och de byggde sin bosättning där. (Dahl 2015: 21) Det är svårt att fastställa exakt hur dialekten utvecklades på grund av bristen på texter från det området. Den huvudsakliga källan var namnen på de lokala plattorna som kunde hittas i medeltida texterna om jordeböcker. Dessa namn har bevarat det lokala uttalet som har gått i arv i generationer och påverkades inte av de senare förändringarna i språket. På grund av bristen på källor brukar man anta att norrländska mål under lång tid påverkades av västnordiska och sydliga influenser, och sedan 1500-talet försvann många västnordiska kännetecken på grund av centralmaktens starka inflytande i Mälardalen. Under 1900-talet var det inte vanligt att barn och unga lärde sig sin dialekt från födseln, men vissa av kännetecken användes så mycket att de blev en del av vardagstalet.¹⁴

¹² <https://www.isof.se/lar-dig-mer/kunskapsbanker/lar-dig-mer-om-svenska-dialekter/utforska-sveriges-dialekter/ostsvenska-mal>

¹³ <https://www.britannica.com/place/Norrland>

¹⁴ <https://www.isof.se/lar-dig-mer/kunskapsbanker/lar-dig-mer-om-svenska-dialekter/utforska-sveriges-dialekter/norrlandska-mal>

Varje grupp av dialekter har gemensamma dialektala drag, och det har också norrländska mål. Norrländska mål delar isoglosser med götamål, sveamål och östsvenska mål, eftersom de alla har ett karaktäristiskt tjockt /l/-ljud, som uttalas längre bak i munnen¹⁵ och markeras med [ɫ].

Vokalbalans är en term för ett fonologiskt fenomen där slutvokalen i orden med en ursprungligen lång stamstavelse (lång vokal plus konsonant eller kort vokal plus lång konsonant eller konsonantgrupp) förändras, försvagas eller utelämnas, till exempel *kasta* blir *kaste* i härjedalskan. Men dessa slutliga vokaler finns kvar i orden med ursprungligen korta stamstavelser (kort vokal plus en kort konsonant). (Bergman 1995: 42)

I norrländska mål finns även den så kallade norrländska förmjukningen som innebär att /g/ uttalas som [j]-ljud, /sk/ uttalas som /sj/-ljud och /k/ uttalas som [tj]-ljud inom ordet före den palatala vokalen även i obetonade stavelser, till exempel *länge* uttalas som [länje], *fisken* som [fisjin] och *diket* som [ditje]. (Bergman 1995: 226)

Ett annat kännetecken hos norrländska mål är tilljämning, vilket också kan hittas i andra dialekter. Tilljämning är en fonetisk förändring av den sista vokalen för att likna stamvokalen och tvärtom (Bergman 1995: 226), till exempel *baka* blir *bôkô* i härjedalskan. I det här exemplet ändrades först slutvokalen till /ô/ på grund av vokalbalansen och sedan skedde tilljämning.

Vissa morfologiska kännetecken är förlusten av presentändelsen *-er* i verb, till exempel *sitter* blir *sitt* och *tycker* blir *tyck*. Dessutom används frågeordet *vars*, vilket kan betyda 'var' och 'vart'¹⁶ i standardspråket. En annan egenskap är att predikativet inte böjs i plural, till exempel *de är dumma* blir *dom e dum*. (Pamp 1978: 32)

I vissa norrländska mål har de tre fornnordiska genus bevarats.

En typiskt norrländsk egenskap är att placera det possessiva pronomenet efter substantivet i stället för före det, till exempel *boka din*. (Pamp 1978: 32)

I norra delen av regionen utelämnas prepositionen med adjektiven *fri* och *rädd*. Mer utbredd är 'rädd-konstruktionen', till exempel *Jag är rädd honom* i stället för *Jag är rädd för honom*. (Pamp 1978: 32)

¹⁵ <https://www.isof.se/lar-dig-mer/kunskapsbanker/lar-dig-mer-om-svenska-dialekter/utforska-sveriges-dialekter/norrlandska-mal>

¹⁶ <https://www.isof.se/lar-dig-mer/kunskapsbanker/lar-dig-mer-om-svenska-dialekter/utforska-sveriges-dialekter/norrlandska-mal>

Att-satserna har en huvudsatsordning (*så fordras det ju att vi skulle inte bara så säden* i stället för *så fordras det ju att vi inte skulle bara så säden*) och *inte* kommer före subjekt i frågesatser till exempel *kan-nt u komma* vilket betyder *kan inte du komma?* (Pamp 1978: 32)

4.1. Norrländska lokala dialekter

Norrländska mål består av åtta dialektområden som är Härjedalen, Hälsingland, Jämtland, Medelpad, Ångermanland, Västerbotten, Norrbotten och Lappland. Utifrån detta kan vi se att de dialektala gränserna inte stämmer överens med de provinsiella gränserna, till exempel tillhör Gästrikland och södra Hälsingland sveamål i stället för norrländska mål, och det nordligaste Lappland räknas inte som en traditionell norrländsk dialekt eftersom det först senare blev en del av Sverige.¹⁷

Härjedalen är ett landskap beläget i sydvästra delen av Norrland. Regionen tillhörde Norge fram till 1645¹⁸ och det utgör ett dialektkontinuum vilket innebär att det påverkade dialekten som talades där och tack vare det säger Pamp (1978: 119) att denna dialekt är enhetlig.

Hälsingland är ett landskap beläget i södra delen av Norrland. Hälsingländska mål delas vanligtvis in i en nordlig variant och i en sydlig variant. Den första tillhör de norrländska målen och den andra variant tillhör sveamål.¹⁹ Dialekten är inte enhetlig. (Pamp 1978: 123)

Jämtland är ett svenskt län som ligger i väster vid gränsen mot Norge, men det ingår inte i dialektkontinuum med norska, förutom i den norra delen. Jämtska är indelad i västjämtska, centraljämtska som talas i den gamla huvudbosättningen i landskapet, sydjämtska, nordjämtska och östjämtska. Gränsen i söder överensstämmer med länsgränsen, men den bleknas vid gränsen mot Medelpad och Ångermanland. (Pamp 1978: 127)

Medelpad är ett län beläget i nordöstra Sverige. Det medelpadska målet är det mest enhetliga av de norrländska målen. (Pamp 1978: 130)

Ångermanland är ett län som ligger i nordöstra Sverige. Dess dialekter talas där och i delar av södra Lappland.²⁰

¹⁷ <https://www.isof.se/lar-dig-mer/kunskapsbanker/lar-dig-mer-om-svenska-dialekter/utforska-sveriges-dialekter/norrlandska-mal>

¹⁸ <https://www.britannica.com/place/Harjedalen>

¹⁹ <https://www.isof.se/lar-dig-mer/kunskapsbanker/lar-dig-mer-om-svenska-dialekter/utforska-sveriges-dialekter/norrlandska-mal/halsingland>

²⁰ <https://www.isof.se/lar-dig-mer/kunskapsbanker/lar-dig-mer-om-svenska-dialekter/utforska-sveriges-dialekter/norrlandska-mal/angermanland>

Västerbotten är ett län i norra Sverige. Inom västerbottniska mål finns en uppdelning i nordvästbottniska och sydvästbottniska dialekter.²¹

Norrbottniska är ett landskap beläget i norra Sverige. Norrbottniska mål grupperade sig runt älvdalarna och varje dal har en annan dialekt. Inom detta landskap finns pitemål, lulemål, rånemål och kalixmål som i sin tur delas upp i nederkalixmål och överkalixmål. (Pamp 1978: 142)

Lappland är ett län som ligger i norra Sverige. Det området innehåller mestadels dialekter som har trängt in från närliggande områden, till exempel nybyggarmål, en självständig svensk dialekt som främst talas i väst. (Pamp 1978: 147) I den här regionen finns också en betydande påverkan av det samiska språket.²²

4.1.1. Fonetiska och fonologiska kännetecken

I härjedalska, hälsingska, västerbottniska och norrbottniska dialekter har de fornnordiska diftongerna förvandlats till monoftonger. I härjedalska blir /äi/ till /e/ (/bäin/ blir /ben/), /öy/ blir till /ö/ (/höyra/ blir /höra/) och /au/ blir till /ô/ (Pamp 1978: 119) I hälsingskan förvandlas den gamla diftongen /öy/ till /y/, till exempel /löysa/ blir /lysa/. (Pamp 1978: 123) I västerbottniskans Degerfors monoftongeras /au/ och /öy/ till /ö/, till exempel /göyk/ blir /gök/. Undantagen där /au/ inte monoftongeras till /ö/ är om det står det står före /k/, /p/, /s/ och /t/, då blir det i stället /ôo/ eller /öy/, eller om /au/ placeras i slutet av ett ord, då övergår det till /ôo/. /öy/ monoftongeras inte till /ö/ om det står före en vokal eller /p/, /s/ och /t/, eller om det står i slutet av ett ord. I dessa fall förblir det oförändrat. (Pamp 1978: 138) Nederkalixmål i Norrbotten förvandlar /au/ till /ö/, till exempel /hök/ blir i fornspråket /hauk/. (Pamp 1978: 143)

På tal om diftonger finns de bevarade i jämtskan förutom i öster, och västerbottniska och norrbottniska men med ett annat uttal. I västerbottniska kan diftongen /äi/ uttalas som [ei], till exempel *ben* blir [bein] (Pamp 1978: 138), medan i norrbottniska uttalas /äi/ som [ai], /au/ uttalas som [eo] eller [äo] och /öy/ uttalas som [oi], [öi] eller [oy]. (Pamp 1978: 143–144) I dessa dialekter finns också en nybildning av diftonger.

I sydjämtskan specifikt blir det gamla långa /a/ till [ao], till exempel *stå* blir [stao]. (Pamp 1978: 127) I Västerbotten i Skellefteå blir korta vokaler framför långa [g], [k] och [ng]-ljud till

²¹ <https://www.isof.se/lar-dig-mer/kunskapsbanker/lar-dig-mer-om-svenska-dialekter/utforska-sveriges-dialekter/norrlandska-mal/vasterbotten>

²² <https://www.isof.se/lar-dig-mer/kunskapsbanker/lar-dig-mer-om-svenska-dialekter/utforska-sveriges-dialekter/norrlandska-mal/lappland>

diftonger, till exempel *nyckel* blir [nyittjel]. (Pamp 1978: 138) I Nederkalix förvandlas det korta och det långa /i/ till /äi/, men med skillnad [i] uttal. Kort och långt /y/ har förändrats till /öy/ och kort och långt /u/ förändrades till /öo/. Slutligen blir kort /o/ till /åo/, till exempel *not* uttalas [nåot]. (Pamp 1978: 144)

En isogloss som härjedalska, hälsingska och jämtska delar är att [a]-ljudet kan ha övergått till [ô], till exempel *jag* kallas [jôg]. (Pamp 1978: 123) De också delar en isogloss vilket kan ses genom substantivformer som *ku* ('ko'), *tru* ('tro') och *bru* ('bro'). (Pamp 1978: 119, 123, 127)

Tilljämning finns på härjedalska (/baka/ blir /bôkô/), jämtska (/vecka/ blir /vuku/), där först var vokalbalans och sedan skedde tilljämning, västerbottniska (/låtit/ blir /litti/) och norrbottniska mål (/läs(i)t/ blir /lisi/) medan den bara har spår i ångermanländska mål. (Pamp 1978: 120, 128, 138, 144)

Vokalbalans kan hittas i Hälsingland, Jämtland, Medelpad, Ångermanland, Västerbotten och Norrbotten. I de hälsingska målen slutar de kortstaviga substantiven antingen på /u/ eller /e/, till exempel *gata* blir /gatu/ eller /gate/. (Pamp 1978: 124) I medelpadska försvagas ändelserna /a/ och /e/ till /ä/, till exempel *kasta* blir /kastä/. (Pamp 1978: 131)

I jämtskan försvinner slutvokalen och accenten förflyttas till de återstående vokalerna, till exempel *bita* blir /bit/ med långt /i/. (Pamp 1978: 128) Liknande jämtska mål har även ångermanländska, västerbottniska och norrbottniska ett fullständigt bortfall av slutvokalen.

I härjedalskan förvandlas kort /a/ till /ä/ framför 'tjockt' /l/, före dubbla konsonanter (/b/, /l/, /m/ och /r/) eller före dessa konsonanter följt av en annan konsonant, till exempel *labb* blir /läbb/, medan /ä/ i medelpadska förvandlas till /a/ framför 'tjockt' /l/ och /rt/, till exempel *hjälp* blir [jalp]. (Pamp 1978: 120, 130) I härjedalska och ångermanländska långstaviga ord försvagas vokalen /a/ till /e/ i substantiv som slutar med en vokal, till exempel *öga* blir /öge/. (Pamp 1978: 120)

I ljudförbindelserna /rg/ och /lg/ uttalas ljudet [g] som i *gå* i härjedalskan och hälsingskan. Det betyder att orden som *berg* uttalas som [berg], i stället för [bärj] som i standardsvenska. (Pamp 1978: 120, 124)

En annan isogloss som de delar är att /r/ i /rk/, /rp/ och /rt/ förlorar sin stämton och övergår till ett [sj]-ljud, till exempel *sparka* blir [späsje], och detta delar de också med medelpadska och ångermanländska. (Pamp 1978: 124, 131)

Hälsingska och ångermanländska mål delar ett karakteristiskt drag av det gamla /hw/ eller /hv/ som förvandlas till /gw/ och /gv/, till exempel *gwit* ('vit', äldre *hwit*) uttalas [gvit]. (Pamp 1978: 125, 134)

I medelpadiska mål uttalas fonemet /r/ som [rn] i standardsvenska efter en lång vokal. Denna karakteristik syns också i ångermanländska och västerbottniska mål. (Pamp 1978: 131, 137)

Hälsingska och medelpadiska mål delar en förändring av vokalerna på grund av förlusten av läpprundning, så /y/ blir /i/ och i medelpadiska blir /ö/ också /e/, till exempel *gryta* blir /grita/. (Pamp 1978: 123, 130)

I ångermanländska har /i/ och /y/ förändrats till /e/ och /ö/, och i västerbottniska också men bara före en lång konsonant eller två på varandra följande konsonanter, till exempel *bygden* blir /bögdä/. (Pamp 1978: 133, 137)

I härjedalskan förekommer också en förändring av vokalerna. Före /m/, /v/ och /f/ och före förbindelserna /nd/, /ns/ och /nt/, förvandlas /y/ till /ö/. (Pamp 1978: 120)

I medelpadiska och ångermanländska mål har kortstaviga ord en dubbel pluraländelse. *Harar* kan vara till exempel /härarer/ eller /härara/. (Pamp 1978: 131, 135)

Ångermanländska och västerbottniska mål delar vissa isoglosser. Det första är att det gamla korta /o/ förvandlas till [a]-uttal, till exempel *lov* blir /lav/. (Pamp 1978: 134, 137) Nästa kännetecken är att [n]-ljud efter en vokal får ett "tjockt" uttal och det behålls i den bestämda singularformen av feminina kortstaviga substantiv. (Pamp 1978: 133, 137) Dessutom förändras inte vokalen /a/ framför förbindelserna /ng/ och /nk/, till exempel *gång* blir *gang*, samtidigt som /a/ behålls i västerbottniska framför en gammal förbindelse /ld/, till exempel *hålla* (fornnordiska *halda*) blir *halla*. (Pamp 1978: 133, 137) I norrbottniska förblir även /a/ kvar framför /ng/ som i västerbottniska, men förändras till /å/ framför /ld/, till exempel *kall* blir *kåll*. (Pamp 1978: 143)

4.1.2. Morfologiska kännetecken

Något som är ålderdomligt är användningen av dativformen hos substantiv som återfinns i härjedalska, jämtska, västerbottniska och norrbottniska mål, medan spåren av det även kan hittas i ångermanländska mål. I både härjedalskan och jämtskan används ändelsen -a för maskulinum, till exempel *kniva* i stället för *kniven*, och -en för femininum, till exempel *råmpen* i stället för *rumpen*. Skillnaden mellan dem är att den förra har ändelsen -än i neutrum och -om i alla pluralformer, medan den senare har ändelsen -an i neutrum och -åm för plural, men kan även vara -om, -ôm or -um. I västerbottniska är ändelsen för maskulint substantiv -um och -åm

i norr. Femininum och neutrum har samma ändelse som är -en, och denna karaktäristik återfinns även i norrbottniska mål. Även ändelserna -um och -åm används i alla plural former. I norrbottniska, liksom i norra västerbottniska, används ändelsen -åm för maskulinum och för alla pluralformer. Dativ kan förekomma i ångermanländska mål och har samma form som i västerbottniska. (Pamp 1978: 120, 128, 139, 146)

Dialekterna i norra Hälsingland, Medelpad och Ångermanland har alla som ett karaktäristiskt drag förlusten av ändelsen -r (mest i presens och i plural). I norra Hälsingland kan det komma till förlust av -er som till exempel *springer* blir *spring*, men i vissa områden behålls -e och verbet blir *springe*. I ett annat område i Hälsingland syns förlusten av -r i pluraländelser, till exempel *hästa* i stället för *hästar*, och i bestämd form av plural, till exempel *föttan* i stället för *fötterna*. I Medelpad syns förlusten av -r i verb men inte i substantiv och i Ångermanland i plural maskulina ändelser liksom i verb. (Pamp 1978: 124, 131, 134)

5. Avslutning

Svenska har många dialekter som kan skilja sig så mycket från andra att det känns som att det är ett helt annat språk. Detta kan bero på den geografisk isolering vilket innebär att många dialekter har utvecklats oberoende av varandra.

Man kan dra slutsatsen att dialekter är av stor betydelse eftersom standardspråken är födda ur dem, till exempel standardsvenska som härstammar från sveamålen.

6. Källor

Bandle, Oskar; Braunmüller, Kurt; Jahr, E. H.; Karker, A.; Naumann, H.-P.; Telemann, U. (ur.) (2002). *The Nordic Languages: An International Handbook of the History of the North Germanic Languages* (Vol. 1), Berlin · New York: Walter de Gruyter

Bergman, Gösta. 1973. *A Short History of the Swedish Language* (översatt från svenska av Francis P Magoun, Jr and Helge Kökeritz). Stockholm: Svenska institutet

Bergman, Gösta. 1995. *Kortfattad svensk språkhistoria*. Göteborg: Elanders Digitaltryck AB

Campbell, Lyle. 2013. *Historical Linguistics*. Edinburgh: Edinburgh University Press

Chambers, J.K.; Trudgill, Peter. 2004. *Dialectology*. Cambridge: The Press Syndicate of the University of Cambridge

Dahl, Östen. 2015. *Grammaticalization in the North: Noun phrase morphosyntax in Scandinavian vernaculars (Studies in Diversity Linguistics 6)*. Berlin: Language Science Press.

Haugen, Einar. 1997. *Language Standardization*. Coupland, N., Jaworski, A. (ur.) Sociolinguistics. Modern Linguistics Series. Palgrave, London.

Pamp, Bengt. 1978. *Svenska dialekter*. Stockholm: Natur&kultur

Internetkällor:

Om dialekter, 2020. Stockholm: Institutet för språk och folkminnen. tillgängligt på: <https://www.isof.se/lar-dig-mer/kunskapsbanker/lar-dig-mer-om-svenska-dialekter/om-dialekter> (hämtat 03/09/2023)

Sveamål, 2020. Stockholm: Institutet för språk och folkminnen. tillgängligt på: <https://www.isof.se/lar-dig-mer/kunskapsbanker/lar-dig-mer-om-svenska-dialekter/utforska-sveriges-dialekter/sveamal> (hämtat 06/09/2023)

Götamål, 2020. Stockholm: Institutet för språk och folkminnen. tillgängligt på: <https://www.isof.se/lar-dig-mer/kunskapsbanker/lar-dig-mer-om-svenska-dialekter/utforska-sveriges-dialekter/gotamal> (hämtat 06/09/2023)

Gotländska mål, 2020. Stockholm: Institutet för språk och folkminnen. tillgängligt på: <https://www.isof.se/lar-dig-mer/kunskapsbanker/lar-dig-mer-om-svenska-dialekter/utforska-sveriges-dialekter/gotlandska-mal> (hämtat 22/08/2023.)

Sydsvenska mål, 2020. Stockholm: Institutet för språk och folkminnen. tillgängligt på: <https://www.isof.se/lar-dig-mer/kunskapsbanker/lar-dig-mer-om-svenska-dialekter/utforska-sveriges-dialekter/sydsvenska-mal> (hämtat 02/09/2023.)

Östsvenska mål, 2020. Stockholm: Institutet för språk och folkminnen. tillgängligt på: <https://www.isof.se/lar-dig-mer/kunskapsbanker/lar-dig-mer-om-svenska-dialekter/utforska-sveriges-dialekter/ostsvenska-mal> (hämtat 07/09/2023)

Norrländska mål, 2020. Stockholm: Institutet för språk och folkminnen. tillgängligt på: <https://www.isof.se/lar-dig-mer/kunskapsbanker/lar-dig-mer-om-svenska-dialekter/utforska-sveriges-dialekter/norrlandska-mal> (hämtat 03/09/2023)

Hälsingland, 2021. Stockholm: Institutet för språk och folkminnen. tillgängligt på: <https://www.isof.se/lar-dig-mer/kunskapsbanker/lar-dig-mer-om-svenska-dialekter/utforska-sveriges-dialekter/norrlandska-mal/halsingland> (hämtat 29/08/2023.)

Ångermanland, 2020. Stockholm: Institutet för språk och folkminnen. tillgängligt på: <https://www.isof.se/lar-dig-mer/kunskapsbanker/lar-dig-mer-om-svenska-dialekter/utforska-sveriges-dialekter/norrlandska-mal/angermanland> (hämtat 14/07/2023.)

Västerbotten, 2020. Stockholm: Institutet för språk och folkminnen. tillgängligt på: <https://www.isof.se/lar-dig-mer/kunskapsbanker/lar-dig-mer-om-svenska-dialekter/utforska-sveriges-dialekter/norrlandska-mal/vasterbotten> (hämtat 02/09/2023.)

Lappland, 2020. Stockholm: Institutet för språk och folkminnen. tillgängligt på: <https://www.isof.se/lar-dig-mer/kunskapsbanker/lar-dig-mer-om-svenska-dialekter/utforska-sveriges-dialekter/norrlandska-mal/lappland> (hämtat 03/09/2023)

<https://www.britannica.com/place/Harjedalen> (hämtat 08/07/2023.)

<https://www.britannica.com/place/Norrland> (hämtat 01/09/2023.)

Sažetak

Švedski jezik pripada grani sjevernogermanskih jezika te se razvio iz staronordijskog. Govori ga oko deset milijuna ljudi diljem svijeta te je glavni jezik u Švedskoj i Finskoj. Dijeli se na šest glavnih dijalektalnih područja. Grana lingvistike koja se bavi proučavanjem dijalekata naziva se dijalektologija. Dijalekt se najčešće definira kao varijanta jezika koja se govori na određenom geografskom području. U dijalektologiji su također bitni pojmovi izoglosa i dijalekatski kontinuum. Izoglosa je granica koja dijeli različite regionalne dijalekte na karti. Dijalekatski kontinuum opisuje sličnosti između susjednih varijeteta koji su međusobno razumljivi i onih koji nisu zbog razlika koje su nastale zbog udaljenosti varijeteta.

Norrland je najsjeverniji dio Švedske te obuhvaća 60% njezine površine. Norrlandski dijalekt govori se u cijelom Norrlandu osim u najsjevernijim i najjužnijim dijelovima. Dijeli se na osam manjih lokalnih dijalekata te svaki ima svoje specifične značajke u izgovoru i gramatici.

Abstract

The Swedish language belongs to the branch of North Germanic languages, and it developed from Old Norse. It is spoken by approximately ten million people worldwide and is the main language in Sweden and Finland. It is divided into six main dialectal regions. The branch of linguistics that studies dialects is called dialectology. A dialect is commonly defined as a

language variant spoken in a specific geographic area. In dialectology, the concepts of isoglosses and dialect continua are also important. An isogloss is a boundary that separates different regional dialects on a map. The dialect continuum describes similarities between neighboring varieties that are mutually intelligible and those that are not due to differences that have arisen from the distance between the varieties.

Norrland is the northernmost part of Sweden, covering 60% of its territory. The Norrland dialect is spoken throughout Norrland except in the northernmost and southernmost parts. It is divided into eight smaller sub-dialects. Each subgroup of Norrland dialects has its specific features in pronunciation and grammar.